

УДК 159.922.76

Вакуленко В. Р.

група 4391, Національний університет кораблебудування імені адмірала
Макарова, vikavak1999@gmail.com

Матвієнко Л. В.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
matvienko_luydmila@meta.ua

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СІМ'Ї ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті розглянуто проблеми адаптації сім'ї до виховання дитини з особливими можливостями. Обґрунтовано психологічні особливості сім'ї з дитиною-інвалідом, соціально-психологічні чинники, які сприяють процесу дезадаптації батьків щодо виховання дитини-інваліда. Простежено залежність психологічного здоров'я дитини з особливими потребами від психологічного клімату в сім'ї.

Ключові слова: інвалід, дитина-інвалід, адаптація, сім'я, медична патологія, психічна травма.

Постановка проблеми. За останні роки постає одна з найбільш актуальних проблем нового громадянського суспільства – це адаптація сім'ї до виховання дитини з особливими можливостями. Найголовніший обов'язок кожного громадянина створити усі умови для повноцінного життя дитини. Згідно з Конвенцією ООН «Про права інвалідів», в рамках якої держава зобов'язується «забезпечувати і заохочувати повну реалізацію всіх прав людини і основних свобод усім інвалідам без якої б то дискримінації за ознакою інвалідності» [1]. В першу чергу це стосується дітей з інвалідністю, які прагнуть отримати уваги та особливого ставлення з боку не тільки батьків, а й держави.

Термін «діти з особливими потребами», згідно Міжнародної класифікації стандартів освіти визначається як – «особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів», що охоплює достатньо широкі кола дитячого населення: обдаровані діти і діти із затримкою психічного розвитку, діти-інваліди і діти із вадами за станом розвитку і здоров'я, діти-сироти та безпритульні діти. В Україні цей термін поширюється переважно на дітей, у яких визначаються особливості або порушення психофізичного розвитку, що не певною мірою відповідає змісту загальноприйнятої міжнародної термінології.

В Україні щорічно збільшується кількість молодих інвалідів, в тому числі з дитинства [2]. За даними Державного комітету у справах сім'ї та молоді

(2004 р.), в Україні на кожні 10 тисяч дітей нараховується близько 100 дітей з різними функціональними обмеженнями.

Таких дітей країна має забезпечити медичним обслуговуванням, реабілітацією та відновленням здоров'я, дати їм можливість реалізувати себе в суспільстві.

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці психологів Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка.

Але у дослідженнях мало уваги приділяється проблемі самореалізації кожного члена родини, їх прагненням, інтересам, матеріальним статкам, дозвіллю. Недостатньо досліджуються можливості застосування знань, досвіду батьків, особливо матері, які досконально знають особливості своєї дитини, її хвороби, необхідність лікування і догляду за нею. Важливо звернути увагу у дослідженнях на місце матері в сім'ї з дитиною інвалідом, своєчасної корекції її фізичного і психічного стану, можливості вчасно отримати необхідні знання, а також перекваліфікуватися або знайти нову роботу, якщо в цьому виникає потреба. Особливе місце в дослідженнях варто відвести братам і сестрам дитини з особливими потребами, тому що досвід, який вони отримують у батьківській сім'ї, визначить їх подальше життя і відношення до нього.

Мета. Розглянути проблеми адаптації сім'ї до виховання дитини з особливими потребами, соціально-психологічні чинники, які сприяють процесу дезадаптації батьків щодо виховання дитини-інваліда. Простежити залежність психологічного здоров'я дитини з особливими потребами від психологічного клімату в сім'ї.

Виклад основного матеріалу. На спільному життєвому шляху сім'ї доводиться зіштовхуватися з багатьма проблемами і труднощами, що заважатимуть її адаптації. Перед нею стоять гострі проблеми матеріально-економічного, житлово-побутового характеру. Але однією з поширених проблем родин, що опинилися в складних життєвих обставинах і потребують соціального супроводу, є інвалідність одного з членів родини, найчастіше – це виховання дитини-інваліда. Традиційно медична модель визначає інвалідність як медичну патологію. Згідно з нею людина вважається «в нормі», якщо не має відхилень за медичними показниками. При цьому інвалід розцінюється як неповноцінна людина у фізичному чи розумовому плані [2].

Основний тягар у розв'язанні соціальних проблем: необхідність лікування, матеріальні труднощі, труднощі у спілкуванні, проблеми у професійній

реалізації дитини, все ж таки лежить на плечах батьків. Лише вони можуть розуміти всю відповідальність за їх виховання, повноцінний розвиток, самооцінку, соціальну адаптованість. На жаль, ситуація сімей, що мають дітей з особливими потребами ускладнюється тим, що багато кому з батьків бракує відповідних психологічних, педагогічних, юридичних знань. Дуже часто необхідно створювати атмосферу для самих батьків дітей-інвалідів, щоб час від часу вони мали можливість знімати психологічне напруження. Це надто болючий удар для них, і розв'язати купу проблем, пов'язаних з народженням дитини-інваліда без допомоги державних установ надзвичайно важко.

Народження дитини-інваліда стає сильним та значущим психотравмуючим чинником. А прийняття тієї чи іншої психотравмуючої події приходить до людини через усвідомлення, і реакція на цю звістку може бути різною: від депресії, параноїдальних тенденцій до відмови від дитини. Російські вчені у галузі психології О. Агавелян, В. Юртайкін, О. Комарова вирізняють кілька стадій пристосування сім'ї до такої ситуації, а саме:

- стадія шоку, агресії, відмови від усвідомлення факту. Батьки шукають винного у трагедії, звинувачуючи одне одного чи лікарів; іноді агресію спрямовують на новонародженого у сім'ї, зростає емоційне напруження;
- стадія скорботи за здоровою дитиною, якої немає. Батьки починають усвідомлювати свою відповідальність, однак відчують себе безпорадними в питаннях догляду, виховання дитини, звертаються до спеціалістів;
- стадія адаптації: батьки «прийняли» ситуацію, починають будувати життя з урахуванням того, що в сім'ї дитина-інвалід.

У дорослих зменшується почуття жалю, скорботи, посилюється інтерес до навколишнього світу, подій. Безперечно, для більшості сімей адаптація є умовною, адже вони продовжують жити в умовах стресу, дорослішання дитини приносить нові проблеми [3, с. 9].

Для дитини-інваліда особливо небезпечним є емоційні розлади матері. Вже стало нормою, що чоловік у складній ситуації знімає з себе зобов'язання перед своєю дружиною й дітьми і йде з сім'ї, чим катастрофічно погіршує фінансовий стан членів родини, виховання дітей, викликає пролонгований стрес, який стає причиною психосоматичних хвороб, проблем поведінки дітей, їх алкоголізації та наркотизації в подальшому житті та можливого суїциду тощо. Тому знедоленого малюка виховує знервована мати, яка щоденно травмує і без того порушену психіку дитини, створює важку атмосферу в сім'ї.

Важливо є те, щоб батьки не перетворили своє життя на суцільну опіку над дитиною-інвалідом. Тому батьки не повинні позбавляти себе нормального життя; вони мають відчувати бажану й потрібну межу своєї самопожертви. Це особливо важливо у тих сім'ях, де поряд із хворою росте здорова дитина. Батькам важливо усвідомити, що в дітей, які хворіють на астму, діабет, а також із захворюваннями серцево-судинної системи, нерідко виникають емоційні порушення і труднощі в соціальній поведінці. Ці прояви не є прямим

результатом хвороби таких дітей, найчастіше вони пов'язані з помилками в їхньому вихованні.

Основними завданнями батьків, що виховують дитину з обмеженими можливостями, є відновлення емоційного статусу дитини, формування в неї навичок взаємодопомоги, вироблення оптимістичної лінії розвитку сина або доньки. Сім'ї, що мають дітей-інвалідів, прагнуть до підтримки контактів з родинами, які мають дітей зі схожими захворюваннями. Така позиція батьків значно розширює світогляд і можливість допомоги своїм дітям. Часто батьки створюють громадські організації, які вирішують проблеми захворювань дітей-інвалідів. Такі зустрічі приносять втіху, допомагають подолати ізоляваність.

Частіше самі близькі родичі стають найкращими психотерапевтами, повертаючи віру в сенс життя і віру в самого себе у дитини-інваліда створюючи особливий психологічний клімат його існування у сім'ї. Кожен успіх, кожне досягнення дитини – це успіх усієї родини.

Фактором, який негативно впливає у суспільстві на виховання в сім'ї дитини-інваліда є непереборний страх здорових людей перед чимось аномальним. Це дійсно перепона, яку потрібно подолати. Необхідно не тільки підготувати дитину-інваліда до життя в суспільстві здорових людей, але й підготувати суспільну думку до того, що інвалід – такий самий повноцінний член суспільства, як і здорові люди.

Адаптація сім'ї до нових обставин може перебігати роками, значний відсоток сімей зберігають риси деструктивних, дисфункціональних сімей протягом довгого часу. Саме в таких сім'ях панують конфліктність, відсутність скоординованих дій, суперечливість вимог до дитини; іноді навіть може сформуватися компенсаторний (захисний) механізм – невмотивована віра у можливість повного вилікування дитини. Такі батьки можуть витратити значні кошти на знахарів, цілителів, часто змінюють лікарів і методи лікування, а за відсутності результату в них формуються утриманські тенденції, неготовність до активної діяльності, схильність покладатися на зовнішні обставини, а не на власні сили. Також є певна частина сімей, які приховують дитину від оточуючих, помилково вважаючи, що їм вдається зберегти уявний престиж в очах знайомих чи колег. В інших критичних випадках дитина-інвалід, позбавлена батьківської любові та кваліфікованої допомоги, веде біологічне існування, не отримуючи мінімальних навичок і вмінь самообслуговування.

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні зумовлює значні ускладнення у виконанні сім'єю своїх функцій. Значна частина сімей не змогла адаптуватися до нових соціально-економічних умов. Це спричиняє накопичення в людей емоційного напруження, роздратування і агресивності.

Народження дитини з вадами у розвитку – це не лише проблема сім'ї. Однією з причин є юридична незахищеність права людини на повноцінне життя, кваліфіковану охорону здоров'я, освіту, яка забезпечила б гідне життя. Негативні соціально економічні, політичні і духовні процеси, які поглиблюються і закріплюються в суспільстві, руйнують сім'ю, мораль,

здоров'я, прагнення людини і її віру в краще майбутнє. Реабілітація дитини і членів родини повинна відбуватися на фоні якісних змін у всіх сферах суспільства і торкатися усіх сторін життєдіяльності людини. У роботі з родинами дітей інвалідів дуже важливо вивести їх зі стану ізоляції. Цьому можуть зарадити центри, які б охоплювали різні напрямки роботи з усіма членами родини і очолювані кваліфікованими фахівцями. Американські дослідники у пошуках способів допомоги людям, що постійно зайняті доглядом своїх хронічно хворих рідних, дійшли висновку, що для них найефективнішим способом зберегти душевну рівновагу і підтримувати власне психічне здоров'я є зустрічі з людьми, які мають подібну життєву ситуацію [4, с. 19-21].

Висновок. Отже, головна проблема адаптації дітей з обмеженими можливостями закладена у суспільстві, в його ставленні до дітей з певними потребами як до рівноправних членів суспільства. Стабілізація такого соціального інституту, як сім'я, повинна здійснюватися як на державному рівні, так і на особистісному – стати завданням кожної свідомої людини.

Родини дитини інваліда не повинні залишатися сам на сам зі своєю бідою. Велике значення в профілактичній та корекційній роботі з ними мають центри, в яких проводились би семінари, зустрічі з кваліфікованими фахівцями для отримання нових знань по догляду за дитиною інвалідом, її лікування і виховання, налагодження взаємостосунків, зміцнення фізичного та психічного здоров'я батьків та дітей, обміну досвідом про досягнення в цій важкій справі, впровадження новинок та обдумані пропозиції щодо внесення змін в законодавство України про підвищення пенсій та грошової допомоги, розробки програм та створення умов для самореалізації кожного члена сім'ї з врахуванням віку і статі.

Тому питання про адаптацію сім'ї з дитиною-інвалідом потребує подальшого вивчення шляхів ефективного психолого-педагогічного супроводу дітей з обмеженими можливостями та їхніх сімей зі сторони не тільки науковців, але й спеціалістів соціальних служб для молоді, спеціалізованих шкіл-інтернатів та реабілітаційних центрів.

Список використаних джерел

1. Конвенція о правах инвалидов: принята резолюцией 61/106 Генеральной Ассамблеи от 13 декабря 2006 года. ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disability.shtml (дата обращения: 17.11.2019).
2. Права інвалідів в Україні: збірник правових документів. Київ: Сфера, 1998. 300 с.
3. Специфіка роботи соціального гувернера з сім'ями, які мають дітей з особливими потребами: метод / за ред. Л. І. Кобилянська (уклад.). Чернівці: ЧНУ, 2001. 38 с.
4. Ви не самотні (на допомогу батькам дітей з особливими потребами) /за ред. Т. Д. Ілляшенко. Київ: Ніка-Центр, 2002. 40 с.

Problems of family adaptation to care of a child with disabilities

The article deals with the problems of family adaptation to raising a child with special needs. The psychological peculiarities of a family with a disabled child, socio-psychological factors that contribute to the process of disadaptation of parents with regard to the education of a disabled child are substantiated. The dependence of the psychological health of the child with special needs on the psychological climate in the family has been traced.

Key words: *disability, disabled child, adaptation, family, medical pathology, mental trauma.*

УДК 159.923

Дацьків С. І.

група 4341, Національний університет кораблебудування імені адмірала
Макарова, datskivsveta@gmail.com

Матвієнко Л. В.

канд. іст. наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
matvienko_luymila@meta.ua

ВЗАЄМОВПЛИВ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

У статті порушується тема впливу сім'ї та школи на формування особистості. Досліджуються методи виховання дітей в сім'ї та школі.

Ключові слова: *особистість, сім'я, школа, батьки, вчитель.*

Людина не народжується особистістю, не отримує біологічних гарантій особистісного вдосконалення, а стає нею в процесі соціалізації. На формування особистості суттєвий вплив здійснюють сім'я та школа. Взаємовплив таких важливих сфер життя набуває все більшої актуальності у сучасному світі. Обидві сторони висувують свої умови, але успішне виховання можливе тільки за умови їх співпраці.

Метою дослідження є виявлення особливостей взаємовпливу сім'ї та школи у формуванні особистості. Аналіз проблем та помилок у становленні особистості та шляхи їх вирішення.

За твердженням О. М. Леонт'єва, особистістю не народжуються, а стають. Особистість – цілісна сукупність соціальних властивостей людини, що формується та видозмінюється протягом усього життя людини у результаті складної взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників її розвитку та активної взаємодії з соціальним середовищем. У широкому, традиційному сенсі, особистість – це індивід як суб'єкт соціальних відносин і свідомої діяльності. Згідно з твердженням О. М. Леонт'єва, особистість – «якісно нове утворення»